

УДК 159.923–056.13

Ташматов В. А.

здобувач кафедри диференціальної і спеціальної психології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, м. Одеса, 65082, Україна
e-mail: v1976t@ukr.net.

ПЕРСИСТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Стаття присвячена дослідженню нового для вітчизняної психології феномена — персистентності. В психологічному контексті персистентність забезпечує реалізацію потенціалу особистості; слугує внутрішньою умовою організації життєдіяльності людини, регулятором найважливіших моральних цінностей. В даній статті персистентність розглядається як здатність кумулювати, накопичувати і тривалий час утримувати в собі відповідні властивості і якості навіть в несприятливих обставинах або в обставинах, що заважають особистісному росту.

Ключові слова: адаптивність, активність, особистісний потенціал, компліментарність, персистентність.

Актуальність дослідження. В сучасній вітчизняній психології робляться спроби цілісного осмислення особистісних характеристик, відповідальних за успішну адаптацію і упорання з життєвими труднощами. Це і психологічне наповнення введеного Л. М. Гумільовим поняття пасіонарності, і поняття про особистісний адаптаційний потенціал, що визначає стійкість людини до екстремальних чинників, запропоноване О. Г. Маклаковим, і поняття про особистісний потенціал, що розробляється Д. О. Леонтєвим на основі синтезу філософських ідей М. К. Мамардашвілі, Е. Фромма та В. Франкла. Глибокі політичні і соціально-економічні перетворення, що відбуваються на сучасному етапі розвитку суспільства, визначають необхідність підготовки кваліфікованих і ініціативних фахівців у будь-якій галузі, здатних до постійного саморозвитку і самоудосконалення, які відрізняються високою соціально-професійною мобільністю, готовністю до швидкого оновлення знань, розширення арсеналу умінь і навичок, освоєння нових сфер діяльності. Особливого значення набуває бажання і здатність особистості активно досліджувати новизну і складність світу, який постійно змінюється, а також створювати власні стратегії поведінки і діяльності, в основі яких лежить персистентність як здатність кумулювати, накопичувати і тривалий час втримувати в собі відповідні якості.

У вузькому смислі прикметник *persistent* перекладається українською мовою як «наполегливий» і служить засобом опису людини, її поведінки і вчинків, отже, несе в собі оцінний компонент значення. У широкому смислі лексема *persistent* виступає характеристикою не людини та її діяльності, а реалій довкілля, природних явищ або ж деяких абстрактних

понять. В цьому випадку persistent має значення «постійний», «стійкий», найчастіше не містить компонента оцінюваності, а є швидше об'єктивною характеристикою явища. В психологічному контексті персистентність забезпечує реалізацію потенціалу особистості; слугує внутрішньою умовою організації життєдіяльності людини, регулятором найважливіших моральних цінностей. Д. О. Леонт'єв ввів поняття особистісного потенціалу як базової індивідуальної характеристики, стрижня особистості. Особистісний потенціал, згідно з Д. О. Леонт'євим, є інтегральною характеристикою рівня особистісної зрілості. Особистісний потенціал відбиває міру подолання особистістю заданих обставин, подолання особистістю самої себе, а також міру зусиль, що докладаються нею, із роботи над собою і над обставинами свого життя.

Персистентність, на наш погляд, не лише має специфічну психологічну структуру, але й залежить від умов засвоєння особистістю досвіду просоціальної поведінки.

Востребуваність даної тематики наукового дослідження полягає в тому, що нині залишаються недостатньо вивченими взаємозв'язки різних психологічних складових персистентності, можливості їх індивідуально-типових поєднань. Крім того, проблема персистентності особистості в нашій країні є досить новою і маловивченою; не здійснювалися спроби виявити внутрішню структуру загального конструкту персистентності та його значення для формування цілісної, зрілої особистості.

Мета даної статті — загальна постановка проблеми, теоретичне виявлення основних психологічних компонентів персистентності особистості.

Об'єктом теоретичного дослідження є персистентність особистості як багатовимірно-функціональна риса характеру, а також супутні їй наукові категорії.

Предмет теоретичного дослідження — психологічні характеристики персистентної особистості, зв'язки адаптивності, активності, компліментарності та ін. симптомокомплексів, а також їх індивідуально-типові поєднання у персистентів.

Попереднє опрацювання даної проблеми дозволяє нам припустити, що: психологічна структура персистентності є багатовимірним та біполярним утворенням, що обумовлюється приналежністю до індивідуально-особистісного рівня; індивідуально-типові варіанти реалізації персистентності співвідносяться з ціннісними орієнтаціями особистості і параметрами її професійної діяльності.

На наш погляд, теоретична значущість дослідження персистентності особистості полягає в тому, що здійснене комплексне вивчення персистентності та основних компонентів, що складають її цілісний конструкт, вносить суттєвий вклад в системні дослідження індивідуальності, найбільш актуальні в сучасній загальній і диференціальній психології. Зокрема, в даному дослідженні може бути продовжена розробка концептуальних основ порівняльного і індивідуально-типового підходу у рамках системно-функціональної концепції особистості і індивідуальності, а запропонована авторська типологія можливих поєднань окремих компонентів загально-

го конструкту персистентності також істотно доповнює дослідження цього феномена у вітчизняній загальній та диференціальній психології.

Однією з найзначиміших якостей персистентної особистості, що впливають на становлення загального особистісного потенціалу, є компліментарність. Назва цієї якості пішла від французького слова «комплімент» і означає «контакт», а як термін, назва була запозичена з біохімії, де означає «взаємну відповідність». Л. М. Гумільовим було встановлено, що компліментарність може бути позитивною і негативною, що це відчуття взаємної симпатії або антипатії членів колективів, визначальне ділення на «своїх і «чужих» (див.: [4]). Компліментарність — це не лише тяга один до одного, вона виражається в загальних смаках, звичках, світовідчутті. На думку Л. М. Гумільова, компліментарність не належить до соціальних явищ, оскільки спостерігається і у диких, і у домашніх тварин (наприклад, прихильність до хазяїна). Подальші дослідження в області вікової психології, зокрема дослідження Ю. Ш. Біглова, свідчили, що уміння виділяти «своїх» з'являється в процесі першого збереження (імпринтінгу), одноразово і назавжди заноситься в мислення вихователем, батьками в ранньому дитинстві [1]. Для розвитку і вдосконалення цієї якості і особистості в цілому роль виховання і особистого досвіду не можна недооцінювати.

Персистентність — це стабільність, малозмінюваність, стійкість особистості. Персистентні особистості найменше схильні до асоціальних проявів. На думку І. С. Зіміної, вони схильні йти від громадського життя, малоініціативні, консервативні, проте є хорошими виконавцями. Саме така характеристика, на думку автора, підходить до персистентних особистостей.

Ми не згодні з подібним підходом до персистентності. Спираючись на концептуальні підходи до цієї властивості Л. М. Гумільова, ми розглядаємо персистентність як здатність кумулювати, накопичувати і тривалий час утримувати в собі відповідні властивості і якості навіть в несприятливих обставинах або в обставинах, що заважають особистісному росту.

Теоретичним підґрунтям для диференціації персистентних особистостей ми вважаємо наступне:

1. Внутрішні відмінності загального конструкту персистентності проводяться передусім в залежності від прояву життєвої енергії суб'єкта, яка є стійкою характеристикою, сила і спрямованість якої проявляються вже на ранніх етапах онтогенеза.

2. У диференціації персистентних особистостей повинні враховуватися поєднання особистісних якостей, які дозволяють визначити основні конструкти персистентних осіб.

3. Важливим в класифікації є те, що у загальний конструкт «персистентність» входять як позитивні, так і негативні особистісні якості.

4. Аналіз негативних якостей, які можуть вплинути як на розвиток особистості, так і на розвиток суспільства, дозволяють створити загальну стратегію формування персистентності.

Оскільки персистентність представляє собою інтегральний конструкт, ми припускаємо, що її основними складовими можуть бути:

1. Потреба в активній діяльності — спрямована на благо сім'ї, малої групи.

2. Позитивна компліментарність — симпатія до «своїх», які представляють найближче оточення, і терпиме ставлення до «чужих».

3. Лідерство — в малій групі.

4. Прояв вольових зусиль в досягненні мети — проявляється тільки в подоланні зовнішніх перешкод в досягненні цілей найближчого оточення.

5. Адаптивність — знаходять способи пристосування до умов зовнішнього середовища, що змінюються.

6. Прагнення до здорового способу життя — для створення здорової сім'ї [4].

Таким чином, для персистентів характерна адаптивність, яка характеризується умінням пристосовуватися до умов зовнішнього середовища, при цьому рівень їх адаптивності може бути різним (високим, середнім, низьким).

Вольові якості персистентної особистості проявляють у подоланні зовнішніх перешкод з чіткою постановою мети діяльності, яка спрямована на благополуччя найближчого оточення, для подолання внутрішніх перешкод (комплексів, недоліків, негативних якостей) вона потребує допомоги іншої людини (психолога, референтного родича або керівника), яка обгрунтує вигідність подібних зусиль для персистентної особистості та її найближчого оточення.

Персистент орієнтується на сім'ю і найближче професійне оточення, тому може лідувати в сім'ї або малій групі.

Персистентна особистість здатна до прояву як позитивної, так і негативної компліментарності, але при цьому персистент проявляє толерантне ставлення до своїх супротивників, рідко вступає в конфлікти, намагається їх попередити або погасити на стадії зародження. Активність проявляється нерегулярно або її сила має невисокий показник. Спрямованість активності: на благо сім'ї, малої групи, на самовдосконалення.

Розвинений інстинкт самозбереження.

Негативні якості персистентної особистості — це егоцентризм та консерватизм, причому персистентний егоцентризм — поняття широкі — вони здійснюють діяльність, спрямовану на благо найближчого оточення і себе у тому числі. Консерватизм персистентів також має першопричину — це передусім створення стабільності, персистенти — кращі хранителі традицій, хоча будь-які інновації і зміни вони можуть сприймати саме як порушення традицій.

Таким чином, навіть негативні якості персистентів не є такими гострими.

При цьому персистентна особистість володіє низкою позитивних якостей:

– потребою в активній діяльності, спрямованій на благо найближчого оточення;

– відсутністю негативної компліментарності, що робить їх добрими дипломатами у вирішенні конфліктів будь-якого рівня — від сімейного до державного;

– спроможністю лідирувати в малій групі, що робить персистентну особистість здатною нести відповідальність за кожну людину в колективі;

– умінням проявляти волю зусилля в досягненні мети діяльності своєї малої групи;

– умінням пристосовуватися (високий рівень адаптивності) до умов зовнішнього середовища;

– прагненням до здорового способу життя.

Асоціальна персистентність може бути представлена наступним чином:

– за несприятливих умов життя персистент може стати прихованим лідером і підштовхувати інших членів групи на активні протиправні дії;

– у стресовій або небезпечній для життя ситуації може застосувати агресію, використати силу, здатний на яскраві емоції (гнів, ненависть, помста та ін.);

– нестійкість емоцій: імпульсивність, часті зміни в настрої;

– неадекватність емоцій: невідповідність їх ситуації;

– емоційне огрубіння: втрата інтересу до близьких людей, втрата інтересу до оточення;

– консерватизм може проявлятися як відсталість, опір усім змінам;

– виконують роботу, чітко усвідомлюючи її значущість для себе, навіть якщо вона асоціальна, але вигідна для персистента.

Попередження асоціальних рис може бути пов'язане з формуванням соціально цінних особистісних якостей, а коректувальні технології роботи з персистентними особами спрямовані на відтворення потенціалу їх природної енергії.

Персистенти — особи, що перебувають у стабільному стані, помірно енергійні, адаптивні, консервативні, працелюбні, добрі виконавці, але не ініціатори діяльності. При успішній адаптації відбувається приріст звичок, нових навичок поведінки; при неуспішній адаптації — дистанціювання від колективу, реалізація звичних способів діяльності в інших групах, де цю людину приймають з її колишніми звичками. У кращому випадку — замикання на домашньому середовищі або повернення, збереження спілкування з колишнім колективом, в гіршому — пошук колективу, де її приймуть «такою, якою вона є» навіть в асоціальному середовищі. При цьому можливе використання наступних механізмів захисту: втеча у хворобу, апатія і навіть перехід в субпасіонарний стан. Персистенти — це «приховані» пасіонарії, вони готові міняти докільця і удосконалювати себе в цьому середовищі, але у них не завжди вистачає сил, знань про способи адаптації. Деяким з них потрібна лише незначна допомога або підтримка оточуючих, така, як наприклад, організація режиму діяльності, підтримка у будь-яких починаннях. З іншими потрібно проводити тривалу роботу на основі глибинного аналізу проблем, визначення потенціалу особистості і затребування їх у рамках ситуації адаптації, що склалася.

Список використаних джерел та літератури

1. Биглов Ю. Ш. Пассионарность, Л. Н. Гумилев и попытка диалога с «Гумилевцами» /Ю. Ш. Биглов. — Электронный ресурс: www.gumilevica.ru.
2. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других /В. В. Бойко. — М: Информационно-издательский дом «Филинъ», 1996. — 472 с.
3. Гумилев Л. Н. Этногенез и проблемы этнической психологии /Л. Н. Гумилев, М. И. Коваленко //Актуальные проблемы этнической психологии. — Тверь, 1992. — С. 43–47.
4. Зимина И. С. Диагностика пассионарности личности с точки зрения психоанализа /И. С. Зимина //Вестник психоанализа. — 2010. — № 1. — С. 23–27.

References

1. Biglov U. S. Passionarnost, L. N. Gumiliov i popitka dialoga s «Gumiliovtsami» [Passionarity, L. N. Gumiliov and attempt of dialogue with «Gumiliovtsami»]. — *Elektronniy resurs [Electronic resource]*: www.gumilevica.ru.
2. Boiko V. V. Energiya emocij v obschenii: vzgliad na sebja i na drugih [Energy of emotions is in a communication: look to itself and on other]. — М.: Filin, 1996. — 472 p.
3. Gumiliov L. N. Etnogenez i problemi etnitcheskoy psihologii [Ethnogenesis and problems of ethnic psychology] // *Aktualnie problemi etnitcheskoy psihologii [Actual problem of ethnic psychology]*, 1992. — P. 43–47.
4. Zimina I. S. Diagnostika passionarnosti litchnosti s totchki zreniya psihoanaliza [Diagnostics of passionarity of personality from the point of view of psycho — analysis] // *Vestnik psihoanaliza [Herald of psycho-analysis]*. — 2010. — No. 1. — P. 23–27.

Ташматов В. А.

соискатель кафедры дифференциальной и специальной психологии
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

ПЕРСИСТЕНТНОСТЬ КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ЛИЧНОСТНОГО ПОТЕНЦИАЛА

Резюме

Статья посвящена исследованию нового для отечественной психологии феномена — персистенности. В психологическом контексте персистенность обеспечивает реализацию потенциала личности; служит внутренним условием организации жизнедеятельности человека, регулятором важнейших моральных ценностей. В данной статье персистенность рассматривается как способность куммулировать, накапливать и длительное время удерживать в себе соответствующие свойства и качества даже в неблагоприятных обстоятельствах или в обстоятельствах, которые не способствуют личностному росту.

Ключевые слова: адаптивность, активность, личностный потенциал, комплиментарность, персистенность.

Tashmatov V. A.

competitor of department by a differential and special
psychology of the Odessa I. I. Mechnikov national university

PERSISTENT AS COMPONENT PART OF PERSONALITY POTENTIAL

The special value is acquired by a desire and ability of personality actively to investigate a novelty and complication of the world that changes constantly, and also create own strategies of behavior and activity, that persistent is the basis of as ability to accumulate and long time retain in itself corresponding internalss. In narrow sense the adjective of *persistent* is transferred by Ukrainian as «persistent» and serves as the means of description of man, his behavior and acts, thus, carries in itself the evaluation component of value. In wide sense the lexeme of *persistent* comes forward as description of not man and his activity, but realities of environment, natural phenomena or some abstract concepts. In this case *persistent* matters «permanent», «proof», the component of **evaluation**. does not contain mostly, but is quicker objective description of the phenomenon. In the psychological context of persistent provides achieving of personality; serves as the internal condition of organization of vital functions of man, regulator of major moral values. One of the most meaningful internalss of persistent personality, that influence on becoming of general personality potential, is complimentation. The name of this quality went from the French word «compliment» and means a «contact», but as term, the name was adopted from biochemistry, where means «mutual accordance». Persistent is stability, firmness of personality. Persistent of personality is least apt to the asocial displays. We examine persistent as ability of to accumulate and long time retain corresponding properties and internalss even in unfavorable circumstances or in circumstances that does not assist a personality height. The volitional internalss of persistent personality show in overcoming of external obstacles with the clear decision of aim of activity, that is sent to prosperity of the nearest surroundings, for overcoming of internal obstacles (complexes, defects, negative internalss) she requires the help of other man (psychologist, reviewer relative or leader), that will ground advantage of similar efforts for persistent personality and her the nearest surroundings. Persistent of orientation on family and nearest professional surroundings, that is why can lead in family or small group.

Key words: flexibility, activity, personal potential, the complementary nature, persistence.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014